

(σ. 36), δὲν θὰ ἡδύναντο νὰ δημιουργηθῶσιν αἰφνιδίως. Διὰ τοῦτο φρονοῦμεν ὅτι, παρ' ὅλην τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία πρὸς ἔνωσιν μετὰ τῆς δυτικῆς, δὲν δύναται αὕτη νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀρκοῦσαν τὴν ὑπὸ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας ἀποδοχὴν τῶν ἐν Ρώμῃ κρατουσῶν ἀντιλήψεων περὶ πρωτείου ἐπὶ ἐπισκόπου Ρώμης Κελεστίνου, ἀλλὰ θεωρεῖ ἀπαραίτητον τὴν ἀνεπιφύλακτον καὶ κατηγορικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς περὶ πρωτείου ρωμαϊκῆς διδασκαλίας, ἣν ἀνέκαθεν ἡ ἀνατολικὴ Ἐκκλησία ἐξαπατηρίσεν ὡς ἀντικειμένην πρὸς τε τὴν ἁγίαν γραφὴν καὶ τὴν ἱερὰν παράδοσιν. Μεμονωμένοι δὲ καὶ ἐλάχιστοι τυχόν ρήσεις ἐκκλησιαστικῶν συγγραφέων ὑπὲρ τοῦ πρωτείου, ἐκ πλάνης, καιρικῶν συνθηκῶν καὶ προσωπικῶν ἐλατηρίων ἐξηγούμεναι, οὐδόλως δεσμεύουσι τὴν ἡμετέραν ἐκκλησίαν, ἥτις ἀείποτε ἀπέκρουσεν ὁμοθυμῶς τὰς παπικὰς περὶ πρωτείου ἀντιλήψεις καὶ ἥτις ἀείποτε διεκήρυξεν ὅτι, ἐφόσον ἡ δυτικὴ ἐκκλησία ἐμμένει εἰς ταύτας, ὑπὸ οἰανδήποτε μορφὴν, πᾶσα σκέψις περὶ ἐνώσεως εἶναι ἀδύνατος.

Δ. Σ. ΜΠΑΛΑΝΟΣ

Ἄννης Ἀποστολάκη. Τὰ Κοπτικὰ ὑφάσματα τοῦ ἐν Ἀθήναις Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, Ἀθῆναι, 1932 (Δημοσίευμα τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Τμήματος Ὑπουργείου Παιδείας καὶ Θρησκευμάτων) 203 σελ. μετὰ 163 εἰκόνων καὶ 2 ἐγχρώμων πινάκων.

Ἐκ τῶν τριῶν ἐν Ἀθήναις γνωστῶν συλλογῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, δηλαδὴ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου, τοῦ Μουσείου Μπενάκη, καὶ τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, ὁ ὑπὸ τῆς Δ^ος Ἀποστολάκη ἐκπονηθεὶς Κατάλογος περιέχει τὴν περιγραφὴν μόνον τῶν δύο τελευταίων. Ἐκ τῶν τριῶν τούτων συλλογῶν πλουσιωτέρα εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, ἥτις ἀπετέλει ἄλλοτε τμῆμα τῆς συλλογῆς Αἰγυπτιακῶν Ἀρχαιοτήτων τοῦ Ἑθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, τῆς ἀπαρτισθείσης ἐκ τῶν δωρεῶν Ρόστοβιτς καὶ Δημητρίου.

Ἡ συλλογὴ περιλαμβάνει περὶ τὰ 131 τεμάχια ὑφασμάτων, τὰ ὅποια ἡ συγγραφεὺς διαιρεῖ, ἀναλόγως τῆς τεχνικῆς, τοῦ ὕλικου καὶ τῆς διακοσμῆσεως αὐτῶν, εἰς ἑπτὰ τάξεις. Α' λάσια (σκουλλᾶτα), Β' πορφυρεᾶ, ὑποδιαρούμενα εἰς τρεῖς ὁμάδας, Γ' ὑφαντὰ μὲ πολυχρώμους ἑλληνιστικὰς παραστάσεις καὶ διάκοσμον Ἑλληνιστικὸν καὶ Παλαιοχριστιανικόν, Δ' πολύχρωμα ὑφαντὰ μὲ βιβλικὰς παραστάσεις, ὡς καὶ τὰ ἔχοντα συριακὴν καὶ σασανιδικὴν ἐπίδρασιν, Ε' πολύχρωμα ὑφαντὰ μὲ ἐσχηματοποιημένα φυτικὰ κοσμήματα, Σ' κεντημένα καὶ μὲ ὑφαντὴν διακόσμησιν ἐν εἶδει κεντήματος, καὶ τέλος Ζ' μεταξωτά.

Τῆς λεπτομεροῦς περιγραφῆς τῶν ὑφασμάτων τούτων προτάσσεται μακρὰ εἰσαγωγή περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, τῆς τεχνικῆς, τῶν διαφόρων εἰδῶν ὑφάνσεως καὶ διακοσμήσεως, περὶ τῶν χρωματισμῶν, περὶ τῶν ἐνδυμάτων, εἰς ᾧ ἀνήκον τὰ ὑφάσματα ταῦτα, καὶ τέλος περὶ τῆς ταξινομήσεως, χρονολογίας καὶ κατατάξεως αὐτῶν. Τὸ πρῶτον τοῦτο μέρος εἶναι, κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, τὸ σπουδαιότερον τοῦ ὅλου βιβλίου καὶ δύναται νὰ θεωρηθῇ μοναδικόν, διότι εἰς τὴν ὅλην πλουσίαν ἄλλως βιβλιογραφίαν περὶ τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων ὀλίγα εἶναι, καθ' ὅσον τοῦλάχιστον γνωρίζω, τὰ γραφέντα περὶ τῆς τεχνικῆς τῶν ὑφασμάτων τούτων. Οἱ περὶ αὐτῶν ἀσχοληθέντες ἐξεπόνησαν κατὰ τὸ πλεῖστον γενικὰς μόνον περιγραφὰς ἢ ἐδημοσίευσαν λεπτομερεῖς καταλόγους τῶν ἐν τοῖς διαφόροις Μουσείοις Κοπτικῶν Συλλογῶν, ὧν τὴν ἀπαρίθμησην παρέχει εἰς τὸ βιβλίον τῆς ἡ Δ^ς Ἀ. καὶ εἰς τὴν ὁποίαν δυνάμεθα νῦν νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸν συγχρόνως πρὸς τοῦτο ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ Volbach Κατάλογον τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων τοῦ Μουσείου τοῦ Mainz (Spätantike und frühmittelalterliche Stoffe, von W. F. Volbach, Mainz, 1932. Kataloge des Römisch-Germanischen Zentralmuseums, No 10. (τεῦχος κειμένου ἐξ 120 σελ. καὶ τεῦχος ἐκ 15 πινάκων, ὧν 6 ἐγχρωμοί. Ἐν σελ. 2 κ.ἐξ. τοῦ κειμένου πλήρης βιβλιογραφία).

Ἡ Δ^ς Ἀποστολάκι ἦτο ἀσφαλῶς ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη νὰ πραγματευθῇ θέμα τόσον πολὺπλοκον καὶ ἀπαιτοῦν πλείστας εἰδικὰς γνώσεις. Γνωρίζουσα κάλλιστα τὰς ἀρχαίας πηγὰς καὶ δυναμένη νὰ χρησιμοποιήσῃ ταύτας ἐπιτυχῶς, ἔχουσα ἐξ ἄλλου βαθυτάτην γνώσιν τῆς συγχρόνου λαϊκῆς ὑφαντικῆς, κατώρθωσε νὰ δώσῃ ἐν τῇ εἰσαγωγῇ τοῦ βιβλίου τῆς σαφεστάτην ἰδέαν τοῦ τρόπου, καθ' ὃν κατεσκευάζοντο τὰ πολυποίκιλα εἶδη τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων, ὧν πολλὰ ἦσαν, φαίνεται, γνωστὰ ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἡδὴ χρόνων. Ἡ γνώσις αὕτη τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῆς συγχρόνου λαϊκῆς ὑφαντικῆς ἐπέτρεψεν εἰς τὴν συγγραφέα νὰ ἐπιτύχῃ τὸν πλήρη καθορισμὸν εἰδῶν τινων ἀρχαίων ὑφασμάτων, τῶν ὁποίων ἦσαν γνωστοὶ οἱ ἀρχαῖοι ὄροι, ἀλλὰ δὲν εἶχε καταστῇ δυνατόν νὰ ἐξηγηθῶσιν οὗτοι διὰ τῶν σφζομένων ἀρχαίων ὑφασμάτων. Ὁ ταυτισμὸς, μετὰξὺ ἄλλων, τῶν ἀρχαίων «λασίων» πρὸς τὰ σημερινὰ «σκουλλᾶτα» νομίζω ὅτι δύναται νὰ θεωρηθῇ πραγματικὸν εὔρημα. Ἀλλὰ ἀπὸ τὸ μέρος τοῦτο τοῦ βιβλίου τῆς Δ^ς Ἀποστολάκι, ἐξάγεται καὶ ἐν ἄλλο, ὅχι μικροτέρας σημασίας, συμπέρασμα. Ἡ ἐπιβίωσις δηλαδὴ ὥρισμένων ἀρχαιοτάτων εἰδῶν ὑφάνσεως εἰς τὴν σημερινὴν λαϊκὴν ὑφαντουργίαν ἰδίᾳ τῆς Κρήτης. Πλὴν τῶν ἀνωτέρω μνημονευθέντων «λασίων» ἡ ὁμοίότης τῶν ἀρχαίων «πολυμίτων» πρὸς τὰ σημερινὰ «δέξιμα» τῆς Κρήτης εἶναι ἀληθῶς καταπληκτικὴ, ὥς δεικνύει ἡ σύγκρισις τῶν ἐν σελ. 36, εἰκ. 17 καὶ 18, παρεχομένων δειγμάτων, ἐνὸς πολυτίμου παλαιοχριστιανικοῦ ὑφάσματος τοῦ 4-5^{ου} αἰῶνος, ἀνήκοντος εἰς τὸ Μουσεῖον Μπενάκη, καὶ ἐνὸς συγχρόνου Κρητικοῦ «δεξίμου».

Πρὸς πληρεστέραν κατανόησιν τοῦ σχήματος τῶν ἐνδυμάτων, ὧν μέρη ἀπετέλουν τὰ κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τεμάχια περιελθόντα μέχρις ἡμῶν ὑφάσματα ταῦτα, ἡ συγγραφεὺς ἐκθέτει λεπτομερῶς τὰ διάφορα εἶδη τῶν ἐνδυμάτων τῆς περιόδου ταύτης, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχαίων πηγῶν καὶ τῶν διασωθέντων μνημείων, παρακολουθοῦσα τὴν ἐξέλιξιν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Βυζαντινὴν περίοδον, καὶ εἰς τὸ σημερινὸν ἀκόμη ἔνδυμα τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου πραγματικῶς παρατηροῦνται ὁμοιότητες καταφανεῖς.

Ὡς πρὸς τὴν χρονολογίαν ἡ συγγραφεὺς κατατάσσει τὸ ὑπάρχον ὕλικόν εἰς τρεῖς περιόδους, τὴν Ἑλληνιστικὴν, ἀπὸ τοῦ 2^{ου} μέχρι τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} μ. Χ. αἰῶνος, τὴν Ὑστεροελληνιστικὴν ἢ Παλαιοχριστιανικὴν, ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ 4^{ου} μέχρι τῶν μέσων περίπου τοῦ 5^{ου} αἰῶνος, καὶ τέλος τὴν Κοπτικὴν, ἀπὸ τῶν μέσων περίπου τοῦ 5^{ου} μέχρι τέλους τοῦ 7^{ου} αἰῶνος.

Μετὰ τὴν μακρὰν εἰσαγωγὴν, καταλαμβάνουσιν ὀγδοήκοντα σελίδας τοῦ βιβλίου, ἀκολουθεῖ ἡ λεπτομερὴς περιγραφὴ τῶν ὑφασμάτων τοῦ Μουσείου Κοσμητικῶν Τεχνῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων παρενείρονται καὶ τὰ τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου. Εἰς τὴν περιγραφὴν ταύτην ἡ συγγραφεὺς ἠκολούθησε τὴν εἰς ἑπτὰ τάξεις διαίρεσιν, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέρομεν, ἐπὶ τῇ βάσει τῆς τεχνικῆς καὶ τῆς διακοσμῆσεως τῶν ὑφασμάτων. Αἱ δύο περιγραφόμεναι συλλογαὶ συμπληροῦσιν ἀλλήλας, οὕτως ὥστε πάντα σχεδὸν τὰ γνωστὰ εἶδη τῶν Κοπτικῶν ὑφασμάτων ν' ἀντιπροσωπεύωνται εἰς αὐτάς, ἀπὸ τῶν ὥραίων ἑλληνιστικῆς ὅλως ἐμπνεύσεως τεμαχίων, ὥς τὸ σάβανον μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν «Εἰρήνη Μούσης» (σ. 83 κ.ἑξ. καὶ ἔγχρ. πίν. Ι) καὶ ὁ κλασσικῆς τέχνης Ἑλληνιστοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου (σ. 179 κ.ἑξ.) μέχρι τῶν ἐντελῶς κατ' ἀνατολικά καὶ Σασανιδικὰ πρότυπα κεκοσμημένων μεταξωτῶν ὑφασμάτων (σ. 186 κ.ἑξ.) καὶ τῶν φερόντων Ἀραβικὰς ἐπιγραφὰς (σ. 190).

Ἡ ὅλη αὕτη σειρὰ τῶν ὑφασμάτων ἔχει ἐξαιρετικὴν σπουδαιότητα διὰ τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ποικιλίαν τῆς ἐπ' αὐτῶν ζωϊκῆς καὶ φυτικῆς ὥς καὶ τῆς γεωμετρικῆς διακοσμῆσεως. Ἰδιαίτερον ὅλως ἐνδιαφέρον παρουσιάζουσι τὰ τεμάχια, τὰ φέροντα εἰκονογραφικὰ θέματα εἰλημμένα ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης (σ. 144 καὶ κ.ἑξ.) μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ Ἱστορία τοῦ Ἰωσήφ, ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ λάκκῳ, ἡ Γέννησις, ἡ σφαγὴ τῶν νηπίων, παραστάσεις μεμονωμένων Ἀγίων κλπ.

Οἱ ἐν τέλει τοῦ βιβλίου πίνακες ἀντιστοιχίας καὶ τὰ λεπτομερῆ εὐρετήρια, καθὼς καὶ ἡ πλουσία εἰκονογράφησις, καθιστῶσιν αὐτὸ ἐξαιρετικῶς εὐχρηστον.

Α. ΣΥΓΓΟΠΟΥΛΟΣ